

МОРОЗ О. В.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права
та процесу
(Харківський національний університет
внутрішніх справ)

УДК 347.951.3

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.1.17>

ВИМОГИ, ЯКИМ МАЄ ВІДПОВІДАТИ СУДОВЕ РІШЕННЯ У ЦИВІЛЬНІЙ СПРАВІ

У статті досліджено вимоги, яким має відповідати судове рішення у цивільній справі. Автор зазначає, що за внутрішнім змістом судове рішення має бути законним, обґрунтованим, повним, визначеним та безумовним; щодо форми судового рішення то воно має бути викладене в письмовій формі, мати певну структуру та реквізити. Детально аналізується така вимога, яка пред'являється до судового рішення, як законність. Автор зазначає, що законність судового рішення загалом визначають наступні елементи: 1) застосування норм матеріального права; 2) дотримання, виконання та використання норм процесуального права. Вказано, що чинний ЦПК передбачає три форми неправильного застосування норм матеріального права: 1) неправильне тлумачення закону; 2) застосування закону, який не підлягає застосуванню; 3) незастосування закону, який підлягав застосуванню. Автор зазначає, що застосування закону, який не підлягає застосуванню може виражатися у неправильній юридичній кваліфікації взаємовідносин сторін; порушенні правил дії закону у просторі, часі та за колом осіб; неправильному застосуванні аналогії закону та аналогії права. Вказано, що тлумачення закону не повинно відбуватися у відриві від конкретного випадку, конкретних обставин. Зазначено, що дотримання, виконання та використання норм процесуального права є обов'язковим елементом законності судового рішення. Автор вказує, що умовами обґрунтованості судового рішення є: 1) повне з'ясування судом обставин, які мають значення для справи; 2) доведеність обставин, що мають значення для справи, які суд вважає встановленими; 3) відповідність висновків суду, що викладені у рішенні, обставинам справи. Також проаналізовано такі вимоги, яким має відповідати судове рішення, як повнота, визначеність, безумовність. Вказано, що невідповідність судового рішення вимогам, які до нього пред'являють, спричинює його скасування.

Ключові слова: рішення суду, законність рішення, обґрунтованість рішення, повнота рішення, визначеність рішення, безумовність рішення.

Moroz O. V. Requirements for a court decision in a civil case

The article examines the requirements to be met by a court decision in a civil case. In terms of substance, the court decision must be legal, reasoned, complete, final, and unreserved. In terms of form, it must be written, have a certain structure, and be detailed. The author analyses in detail the requirement for a court decision to be legal, noting that the legality of a court decision is generally determined by the following elements: 1) application of substantive rules of law; 2) observance, implementation, and application of procedural rules of law. It is further noted that the current Code of Civil Procedure provides for three forms of misapplication of substantive

law: 1) misinterpretation of a law; 2) application of a law that is not applicable; 3) failure to apply a law that should have been applied. The author further elaborates on the potential consequences of the misapplication of the law, underscoring that it may result in the incorrect legal characterisation of the relations between the parties involved, the infringement of legal principles concerning space, time, and the relevant circle of persons, the erroneous application of legal analogies, and the misapplication of legal analogies. The author emphasizes that the interpretation of law should not be undertaken in isolation from a specific case and its unique circumstances. The paper goes on to state that compliance with, enforcement, and application of procedural law is a mandatory element of the legality of a court decision, and the author then goes on to set out the conditions for the validity of a court decision. These conditions are as follows: 1) the court must clarify the relevant circumstances; 2) the court must consider the relevant circumstances proven; 3) the court's conclusions stated in the judgment must align with the case. The author also analyses the requirements that must be met by a court judgment, such as completeness, certainty, and unconditionality. It is asserted that the failure of a court decision to meet the requirements to which it is subject leads to its annulment.

Key words: *court decision, legality of a decision, validity of a decision, completeness of a decision, certainty of a decision, unconditionality of a decision.*

Вступ: Судове рішення, як головний акт правосуддя, стабілізує правовідносини й забезпечує належний та реальний захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод або інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави, а, отже, має відповідати певним вимогам. Невідповідність судового рішення вимогам, які до нього пред'являють, спричинює його скасування. Дана проблематика є досить актуальною і потребує подальшого ґрунтовного дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. На питання щодо вимог, яким має відповідати судове рішення у цивільній справі вже звертали увагу в правовій літературі деякі вчені, а саме: І. В. Андронов, О. М. Перунова, О. М. Шиманович та інші учені.

Постановка завдання. Мета дослідження – загальне дослідження та аналіз вимог, яким має відповідати судове рішення у цивільній справі.

Результати дослідження. Судове рішення як акт, який ухвалюється органом правосуддя, має відповідати певним вимогам. За внутрішнім змістом судове рішення має бути законним, обґрунтованим, повним, визначеним та безумовним. Щодо форми судового рішення то воно має бути викладене в письмовій формі, мати певну структуру та реквізити. Тому, як вірно вказує О. М. Шиманович вимоги, яким має відповідати судове рішення, передбачені законом та їх можна поділити на дві групи вимог, які ставляться: 1) до змісту судового рішення; 2) до форми судового рішення [1, с. 60].

Першою та найважливішою вимогою до судового рішення є законність.

Під законністю, М. Й. Штефан, розуміє властивість рішення, яке характеризується правильним застосуванням судом при розгляді та вирішенні справи норм матеріального і процесуального права [2, с. 356].

О. М. Шиманович вважає, що «законним є рішення суду, якщо воно ухвалено у суворій відповідності з нормами матеріального права, що підлягають застосуванню у справі, та при точному й правильному дотриманні, виконанні та використанні процесуальних норм» [1, с. 62].

О. М. Перунова вказує, що «законність означає, що постановлене судове рішення повинно строго відповідати тим правовим нормам, на основі яких воно постановлене і прийняте» [3, с. 134].

Чинний Цивільний процесуальний кодекс України визначає яке рішення є законним. Так, відповідно до ч. 2 ст. 263 ЦПК України [4] «законним є рішення, ухвалене судом відповідно до норм матеріального права із дотриманням норм процесуального права».

Отже, законність судового рішення загалом визначають наступні елементи: 1) застосування норм матеріального права; 2) дотримання, виконання та використання норм процесуального права.

Щодо першого елементу законності – застосування норм матеріального права, то необхідно зазначити, що суд їх застосовує протягом усього розгляду справи. Якщо суд в процесі застосування права допустить певні помилки, то це відповідно призведе й до незаконності судового рішення. Норми матеріального права носять загальний характер й призначені для регулювання однорідних правовідносин. А суд здійснює застосування таких норм до фактичних обставин конкретної справи.

Застосування норм матеріального права має проходити певні стадії. Так, спочатку суд має визначити юридичну кваліфікацію фактичних взаємовідносин сторін. Потім суд повинен правильно витлумачити норму. А останньою стадією застосування норм матеріального права є встановлення в резолютивній частині судового рішення правових висновків, що передбачені диспозицією та санкцією норми права, яка застосовується.

Необхідно погодитися з думкою О. М. Шиманович, яка вказує, що «аналіз стадій застосування норм матеріального права дає можливість встановити основні форми порушення закону» [1, с. 63]. Відповідно до п. 4 ч. 1 ст. 376 ЦПК України до підстав для скасування судового рішення повністю чи частково й ухвалення нового рішення у відповідній частині чи зміни рішення належить неправильне застосування норм матеріального права. «Неправильним застосуванням норм матеріального права вважається: неправильне тлумачення закону, чи застосування закону, який не підлягає застосуванню, чи незастосування закону, який підлягав застосуванню» (абз. 1 ч. 2 ст. 376 ЦПК України) [4].

Отже, чинний ЦПК передбачає три форми неправильного застосування норм матеріального права: 1) неправильне тлумачення закону; 2) застосування закону, який не підлягає застосуванню; 3) незастосування закону, який підлягав застосуванню. Розглянемо детально кожен з цих форм.

Застосування закону, який не підлягає застосуванню означає, що в чинному законодавстві є відповідна норма права, однак до даних правовідносин має бути застосована не та норма права, яку застосував суд, а інша норма права. Тому законність судового рішення насамперед залежить від правильного визначення суддями правової норми, що регулює спірні відносини. Для того, щоб висновки суду відповідали обставинам справи потрібно, щоб суд керувався виключно тією нормою права, що регулює дані правовідносини. У випадку невірної визначення норми права, діяльність суду втрачає будь-який зміст.

Застосування закону, який необхідно застосувати, означає не тільки визначення правильної юридичної кваліфікації взаємодії сторін, а й вірне визначення дії закону у просторі, у часі та за колом осіб. Законність рішення передбачається застосуванням норм права, які поширюють свою дію на певну територію, на якій виникли, змінилися або припинилися спірні правовідносини. Щодо дії закону стосовно осіб, то необхідно зауважити, що законність судового рішення залежить і від застосування саме того матеріального закону, що поширює свою дію на даних осіб. Крім того, законність судового рішення визначається застосуванням матеріального закону із урахуванням дії такого закону у часі. Закон, який застосував суд, вже може бути не чиним та втратити свою юридичну силу, оскільки він припинив свою дію у часі або втратив силу в зв'язку із виданням інших нормативних актів. Досить часто виникають випадки, коли внаслідок різноманіття суспільних відносин, виникають нові фактичні обставини, які не врегульовані чинним законодавством. В таких випадках суд не може відмовити особі в захисті її порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи законних інтересів, а зобов'язаний вирішити справу застосовуючи аналогію закону або аналогію права. Так, відповідно до ч. 9 ст. 10 ЦПК України «якщо спірні відносини не врегульовані законом, суд застосовує закон, що регулює подібні за змістом відносини (аналогія закону), а за відсутності такого – суд виходить із загальних засад законодавства (аналогія права)» [4].

Отже, застосування закону, який не підлягає застосуванню може виражатися у неправильній юридичній кваліфікації взаємовідносин сторін; порушенні правил дії закону у просторі, часі та за колом осіб; неправильному застосуванні аналогії закону та аналогії права.

Тепер розглянемо таку форму неправильного застосуванням норм матеріального права як незастосування закону, який підлягав застосуванню. Це означає, що суд неправильно визначає правовідносини сторін та вирішує справу на підставі норми права, яка регулює інші правовідносини. Необхідно вказати, що О. М. Шиманович під незастосуванням належного закону розуміє випадки, коли суд взагалі не застосував норми матеріального права та поклав на сторону обов'язок, який не впливає із чинних норм, чи застосував підзаконний акт, який суперечить нормативним актам вищих органів або виданий не в належному порядку, чи застосував будь-які нормативні акти, що регулюють дані відносини і не застосував інші норми права, які також регулюють даний вид суспільних відносин, та які також необхідно було застосувати [1, с. 72].

Наступною формою неправильного застосуванням норм матеріального права є неправильне тлумачення закону. За допомогою тлумачення розкривається юридичний склад норми права; факти, які спричиняють виникнення, зміну або припинення правовідносин; його зміст та наслідки порушення. У разі, коли суд, вірно встановив обставини справи та застосував належну норму матеріального права, але зробив неправильний висновок про права та обов'язки сторін, то у даному випадку й буде спостерігатися помилка у тлумаченні закону. Тлумачення закону не повинно відбуватися у відриві від конкретного випадку, конкретних обставин.

Тепер перейдемо до розгляду такого елементу законності рішення, як дотримання, виконання та використання норм процесуального права. Досить слушною є думка, висловлена Є. Г. Пушкарем, який зазначав, що «оскільки судові рішення є актом правосуддя, то при розгляді та вирішенні справи обов'язково суворе та точне дотримання процесуального законодавства. Процесуальна форма провадження цивільних справ внутрішньо властива правосуддю та є обов'язковою умовою законності рішення, тому що вона є гарантією права сторін та інших учасників справи, на судовий захист» [5, с. 26].

Так, відповідно до абз. 2 ч. 2 ст. 376 ЦПК України [4] порушення норм процесуального права може бути підставою для скасування чи зміни рішення, якщо це порушення призвело до неправильного вирішення справи. У частині 3 вищевказаної статті визначено в яких випадках порушення норм процесуального права є обов'язковою підставою для скасування судового рішення суду першої інстанції та ухвалення нового судового рішення. Так, «порушення норм процесуального права є обов'язковою підставою для скасування судового рішення суду першої інстанції та ухвалення нового судового рішення, якщо: 1) справу розглянуто неповноважним складом суду; 2) в ухваленні судового рішення брав участь суддя, якому було заявлено відвід, і підстави його відводу визнано судом апеляційної інстанції обґрунтованими, якщо апеляційну скаргу обґрунтовано такою підставою; 3) справу (питання) розглянуто судом за відсутності будь-якого учасника справи, не повідомленого належним чином про дату, час і місце засідання суду (у разі якщо таке повідомлення є обов'язковим), якщо такий учасник справи обґрунтовує свою апеляційну скаргу такою підставою; 4) суд прийняв судові рішення про права, свободи, інтереси та (або) обов'язки осіб, що не були залучені до участі у справі; 5) судові рішення не підписано будь-ким із суддів або підписано не тими суддями, які зазначені у рішенні; 6) судові рішення ухвалено суддями, які не входили до складу колегії, що розглядала справу; 7) суд розглянув в порядку спрощеного позовного провадження справу, що підлягала розгляду за правилами загального позовного провадження» (ч. 3 ст. 376 ЦПК України [4]).

Норми процесуального права, закріплюють певний порядок діяльності суду та представляють послідовну систему норм, які забезпечують повне та всебічне дослідження справи, що є обов'язковою передумовою правильного вирішення спору. Отже, дотримання, виконання та використання норм процесуального права є обов'язковим елементом законності судового рішення.

У разі наявності суперечностей між нормами матеріального чи процесуального чи права, що застосовуються при розгляді й вирішенні цивільної справи, то рішення є законним, якщо судом застосовано норми, які мають вищу юридичну силу. Якщо ж є суперечності

між нормами законів чи кодексів, які мають однакову юридичну силу, то застосовується той, який було прийнято пізніше. У разі виявлення суперечностей між нормами права, що підлягають застосуванню при розгляді й вирішенні справи, суд має враховувати роз'яснення Пленуму Верховного Суду України, які містяться у постанові від 1 листопада 1996 року № 9 «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя» (п. 2 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судові рішення у цивільній справі» [6]).

Судове рішення має бути не тільки законним, а й обґрунтованим. Відповідно до ч. 5 ст. 263 ЦПК України [4] «обґрунтованим є рішення, ухвалене на підставі повно і всебічно з'ясованих обставин, на які сторони посилаються як на підставу своїх вимог і заперечень, підтверджених тими доказами, які були досліджені в судовому засіданні».

На думку О. М. Перунової вимогою обґрунтованості судового рішення виступає правильне встановлення юридичних фактів, що вказують на виникнення, зміну або припинення правовідносин та достовірність висновків по кожному факту [3, с. 136].

О. М. Шиманович зазначає, що «судове рішення є обґрунтованим, якщо суд повно та всебічно з'ясував усі значимі для справи обставини, а висновки суду про встановлені обставини та правові наслідки відповідають дійсності та підтверджуються достовірними доказами, дослідженими в судовому засіданні» [1, с. 87].

О. М. Шиманович визначає наступні умови обґрунтованості судового рішення: 1) повне з'ясування судом обставин, які мають значення для справи; 2) доведеність обставин, що мають значення для справи, які суд вважає встановленими; 3) відповідність висновків суду, що викладені у рішенні, обставинам справи [1, с. 79].

Повне та всебічне дослідження юридично значимих обставин є необхідною умовою ухвалення обґрунтованого рішення. Досліджувати справу повно означає, що суд має встановити предмет доказування, тобто встановити ті обставини, які необхідно з'ясувати для правильного вирішення спору. Наслідком нез'ясованості судом навіть однієї обставини, одного юридичного факту є неповнота дослідження обставин справи, а отже і необґрунтованість рішення.

Щодо доведеності обставин, які мають значення для справи, які суд вважає встановленими, то необхідно зазначити, що визначивши коло фактів, що підлягають встановленню у справі, суд має глибоко та всебічно дослідити й оцінити такі факти. «Суд оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному, об'єктивному та безпосередньому дослідженні наявних у справі доказів. Жодні докази не мають для суду заздалегідь встановленої сили. Суд оцінює належність, допустимість, достовірність кожного доказу окремо, а також достатність і взаємний зв'язок доказів у їх сукупності» (ч. 1, ч. 2 ст. 89 ЦПК України) [4]. Правильна оцінка доказів виступає необхідною умовою ухвалення обґрунтованого рішення. Необґрунтованість судового рішення виникає, у разі якщо суд порушує правила про сукупну оцінку доказів при ухваленні судового рішення, чи бере до уваги недостовірні, неповні, неприпустимі або недоброякісні докази. Суд має вивчити кожен доказ, розкрити протиріччя у доказах та встановити, який із доказів, що протирічать один одному, є достовірним. У судовому рішенні суд має не тільки перерахувати докази, якими підтверджуються ті чи інші обставини, він повинен викласти зміст цих доказів. Суд може зробити висновки про фактичні обставини у цивільній справі тільки за допомогою засобів доказування, які передбачено у ч. 2 ст. 76 ЦПК України. Судове рішення не може ґрунтуватися на припущеннях про обставини справи. Якщо докази отримано із порушенням правил, які передбачено законом, то не можна обставини справи підтверджувати такими доказами. Судове рішення може бути обґрунтовано виключно доказами, що отримані у визначеному законом порядку. Загальноприйнятою точкою зору є те, що мотивування судового рішення – це якість судового рішення як процесуального документа. В мотивувальній частині судового рішення мають бути наведені обставини справи, встановлені судом; докази, на яких ґрунтуються висновки суду; на яких підставах суд відхилив ті чи інші докази; закон, яким керувався суд при ухваленні рішення [7, с. 47]. Неприпустимо вимагати й приєднувати до справи матеріали для підтвердження висновків та мотивів судового рішення після його оголошення [8, с. 199].

Так, І. В. Андронов визначив «ознаки так званого «сурогату» мотивування або «квазімотивування» рішення суду: 1) відсутність у мотивувальній частині ґрунтовного аналізу судових доказів у справі, заміна його загальними фразами без докладного пояснення причин прийняття або відхилення їх судом; 2) покладення в обґрунтування судового рішення тільки тих доводів сторін та доказів, які підтверджують висновки суду, та ігнорування тих, що таким висновкам суперечать; 3) наведення у судовому рішенні застосованих судом законодавчих положень без фактичного зіставлення змісту цих положень з обставинами справи, що не дає можливості прослідкувати логічний ланцюжок умовиводів судді, не відображає процес формування його внутрішнього переконання» [9, с. 17].

Відповідність висновків суду, що викладені у рішенні, обставинам справи означає, що в основу рішення суду має бути покладений висновок, який логічно випливає із усіх фактів, що перевірені, досліджені й встановлені у процесі розгляду справи по суті. Висновки суду, що не базуються на доказах; зроблені без урахування наявних доказів або взагалі за відсутності доказів, спричиняють скасування судового рішення.

Тепер перейдемо до розгляду наступної вимоги – повноти. Науковці-процесуалісти вказують, що у судовому рішенні повинна міститися відповідь на усі заявлені позивачем та розглянуті судом вимоги й висунуті проти них заперечення [10, с. 335]. В судовому рішенні суд, крім відповіді на запитання щодо існування спірного права, повинен також вказати зміст такого права.

Наслідком порушення вимоги повноти судового рішення має бути його скасування, крім випадків, коли дані недоліки можуть бути виправлені за допомогою ухвалення додаткового рішення. Так, відповідно до ч. 1 ст. 270 ЦПК України [4] «суд, що ухвалив рішення, може за заявою учасників справи чи з власної ініціативи ухвалити додаткове рішення, якщо: 1) стосовно певної позовної вимоги, з приводу якої сторони подавали докази і давали пояснення, не ухвалено рішення; 2) суд, вирішивши питання про право, не зазначив точної грошової суми, присудженої до стягнення, або майно, яке підлягає передачі, або дії, що треба виконати; 3) судом не вирішено питання про судові витрати; 4) суд не допустив негайного виконання рішення у випадках, встановлених статтею 430 ЦПК».

Щодо визначеності судових рішень, то необхідно зазначити, що судові рішення має дати цілком визначену та чітку відповідь на спірну вимогу. Будь-які сумніви мають бути усунуті та у відносини між сторонами має бути внесено повну ясність. Вимога визначеності має особливе значення для резолютивної частини, яка проявляється в тому, що суд чітко зазначає: чи задоволено позов чи в задоволенні відмовлено; у разі якщо позов задоволено, то вказується що саме присуджується позивачеві, яке право за ним визнається та до чого зобов'язується відповідач [1, с. 91]. Вимога визначеності впливає на недопустимість альтернативних рішень.

Вимога безумовності судового рішення означає, що реалізація судового рішення не може ставитися в залежність від настання або ненастання будь-яких умов. «Виконання рішення як акта органу державної влади, що вирішує цивільно-правовий спір між суб'єктами правовідносин або підтверджує обставини, які можуть впливати на права та обов'язки заінтересованої особи, не може ставитися в залежність від настання або ненастання будь-яких умов» [5, с. 31].

Щодо вимог до форми судового рішення, то слід зауважити, що судові рішення має відповідати встановленій законом формі: 1) воно має бути оформлене у вигляді письмового документа. Відповідно до ч. 8 ст. 258 ЦПК України [4] «усі судові рішення викладаються письмово у паперовій та електронній формах»; 2) судові рішення має відповідати визначеному законом змісту відповідно до ст. 265 ЦПК України.

Судові рішення має відповідати вимозі ясності, тобто суд у рішенні має вказати повне та правильне найменування сторін та інших учасників справи, зрозуміло визначити їх права та обов'язки з метою належного виконання такого рішення.

Крім того, судові рішення має бути викладено грамотно (без описок та арифметичних помилок).

Висновки. Відповідність судового рішення вимогам, які до нього пред'являють має важливе значення для належного судового захисту прав та законних інтересів фізичних та юридичних осіб. Детальний аналіз таких вимог має досить важливе практичне та наукове значення.

Список використаних джерел:

1. Шиманович О. М. Судові постанови у цивільному процесі України (на матеріалі рішень і ухвал суду першої інстанції: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2005. 221 с.
2. Штефан М. Й. Цивільний процес. Київ : Ін Юре, 2001. 696 с.
3. Перунова О. М. Вимоги, які висуваються до судового рішення. *Вісник Національного університету внутрішніх справ*. 2003. Вип. 24. С. 132-139.
4. Цивільний процесуальний кодекс України : від 18.03.2004 р. № 1618-IV (в редакції Закону від 03.10.2017 р. № 2147-VIII) // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 20.01.2025 р.).
5. Пушкар Є. Г. Позовне провадження в цивільному процесі. Львів: Вища школа, 1978. 199 с.
6. Про судові рішення у цивільній справі : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 18.12.2009 року № 14 // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0014700-09#Text> (дата звернення: 20.01.2025 р.).
7. Фазікош Г. Щодо розширення логічного змісту поняття законності судового рішення. *Право України*. 2001. № 12. С. 42-47.
8. Проблеми науки цивільного процесуального права / Під ред. В.В. Комарова. Харків: Право, 2002. 440 с.
9. Андронов І. В. Судові рішення в цивільному процесі України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Одеса, 2018. 42 с.
10. Васильєв С. В. Цивільний процес : навч. посіб. Харків : ТОВ «Одісей», 2006. 512 с.

